

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Елка Трайкова

по конкурса за научна длъжност „доцент“

Област 2 Хуманитарни науки;

Професионално направление 2.1 Филология.

Обявен в Държавен вестник №. 109 от 21.12.2021 г.

от Факултет „Базово образование“;

Департамента „Нова българистика“

на Нов български университет

В обявения от Нов български университет, Департамент „Нова българистика“, конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 2.1 Филология, единствен кандидат е гл. ас. д-р Биляна Радославова Курташева.

Според изискванията на Закона за научните степени и звания, кандидатът е приложил необходимите за целите на конкурса документи. Те отговарят и надвишават националните изисквания за заемане на тази академична длъжност. В конкурса Б. Курташева участва с хабилитационен труд „По ръба на сравнението. Яворов и „Ролинг Стоунс“ и други не/възможни интертекстове“, 4 студии, една от тях публикувана в престижно международно издание и 8 статии. Автор е на една научна книга, съавтор е на „Учебник за профилирана подготовка по литература за 11–12 клас“ и на „Книга за учителя“ към същия учебник, редактор е на 4 научни и художествени книги. От 2000 г. е главен редактор сп. „Следва“ – списание за университетска култура на НБУ, участва в научни проекти на НБУ и други академични институции. Приложените публикации представя гл. ас. д-р Б. Курташева като вече утвърден учен литературовед.

Това, което обединява студиите и статиите в книгата „По ръба на сравнението. Яворов и „Ролинг Стоунс“ и други не/възможни интертекстове“ е пораждането на нов смисъл, който понякога се движи на границата, където се срещат и диалогизират несъвместими или поне досега, несъвместявани текстове. Б. Курташева търси тези интертекстуални пресичания не само между две творби, а между много произведения и автори, създайки една богата и сложна палитра от неизразени послания и скрити влияния, които с лекота преминават в извънлитературното и категорично разрушават познати литературоведски клишета. Нейните текстове проиграват различни сюжети – остро ги срещат или някак деликатно ги наслагват един върху друг, за да разкажат много истории от българската и световната култура, да опишат по нов начин популярни

персонажи или да изведат от забрава останали съвсем невидими терои и теми. И така тя естествено и без патос създава едно друго, неочаквано лице на българската литература – творчески усвояваща чужди влияния, преминаваща свободно през културно-историческите пространства. Без да го заявява като цел, а още по-малко да го припознава като мисия, книгата на Б. Курташева дава интригуващ, но и аргументиран отговор на един от същностните въпроси, многократно задаван след д-р К. Кръстев: доколко българската литература е европейска и световна? Нейните интертекстуални диалози (дълбоко или по-повърхностно проникващи в смисъла) не дават еднозначни отговори, те по-скоро отварят нови хоризонти за други, различни интерпретации. Може би най-яркият пример за това как авторката се движи по ръба на интертекстуалните сблъсъци е манифестният за книгата текст „Яворов и *Ролинг Стоунс* в часа на синята мъгла“. Той в най-пълна степен задава не провокативното, а дори шокиращото за традиционния литературноисторически прочит припокриване на две творби – създадени в различно време, стил и жанр, от личности, които със сигурност не се познават. Стихотворението и песента – несъвместими, непоздозиращи се, но толкова близки – очевиден факт за Б. Курташева, незабелязан обаче от друг почитателят на Яворов, който е и слушател на парчето на Стоунс. Но всеки читател на текста е изненадан не само от близките думи, но и от смисъла на вложените в тях екзистенциални послания – за времето и следите в него, за мъдростта на спохождащата зрялост в онзи метафоричен час на „синята мъгла“, който всъщност е преход към старостта и смъртта. Прецизният интертекстуален прочит преминава през всички смислови пластове на срещата между „В часа на синята мъгла“ и „As Tears Go By“ и въпреки това остават много въпроси, които биха предизвикали нови разгадки. Това е червената нишка, която Б. Курташева прокарва през цялата книга – оформяйки опозиции между автори, творби, естетики и жанрове – тя всъщност се усъмнява в утвърдените интерпретации и провокира възможностите за нови. Нейните, понякога доста радикални деконструкции, предизвикват одобрение или несъгласие, но винаги постигат целта си – да освободят въображението на читателя, да изострят вниманието на литературоведа, да разкрият неочакван смислов потенциал на творбите.

Назоваването на реалния топос в незавършената поема „Ад“ на Гео Милев е по-скоро въвлечение на читателя – много важен обект и участник в интертекстуалната деконструкция, в една интригуваща игра. Назоваваща и убедително отхвърляща имената на градовете маркирани в текста, за да стигне до своето откритие – мегаполисът е Лондан, Б. Курташева демонстрира една различна оптика на четене на класически творби и с това променя цялостния културологичен контекст, в който те са положени. В статията

„Далчев: политики на зрелостта (в сянката на Гео Милев)“ тя дава интересен ключ за интерпретиране на темата за старостта в поезията на Атанас Далчев, обвързвайки това ранно травматичното усещане със статията „Поезията на младите“ (1924). Яростното отричане на обвиненията в подражателство и епигонство, макар и имплицитно насочени от Г. Милев към Далчев като един от плеядата млади, провокира и написването на полемичната статия обявяваща поезията на Н. Лилиев за мъртва¹.

Четенето на сюжет на „Грехът на Иван Белин“ през графичната опозиция на бялото и черното е един оригинален подход, осъществен в статията „Мимикрията на бялото: за хората и вълците у Йовков“. В нея Б. Курташева изтегля цяла верига от неочаквани значения, останали скрити или маргинализирани при други прочити. Общото символно пространство, в което са положени Белин и бялата вълчица в началото на разказа не обозначават хармония, а подготвят добре аргументирания сблъсък на контрасти – визуални, нравствени, етични, които водят до доминация на черното във финала. Това тълкуване на Йовковата творба показва, че авторката с лекота борави с различни литературоведски парадигми, без предразсъдъци, но и с увереността на учен, който добре познава механизмите, по които се осъществява текстуалната деконструкция си позволява да разбива добре втвърдени оценки, които властват в литературното пространство. В книгата си „Антологии и канон: антологийни модели на българската литература“ (2012) тя проследява дългия път на българската антологийна традиция и нейната основополагаща роля при формирането на строго охраняваното и трудно пропускливо поле на класическия канон. В студията „Нищетата на смъртта в ранната следдеветосептемврийска поезия: върху първите поетически антологии у нас след 1944“ Б. Курташева показва *как* и *защо* политическата система и идеологическите догми с помощта на антологийния подбор утвърждават „смъртта на авторския почерк“ (с. 95), унифицират литературата, налагайки посредствеността като ценностен критерий и издигайки в култ мита за „левия канон“, който се оказва семпъл, скучен и скован от догми.

В разнородната като сюжети книгата „По ръба на сравнението. Яворов и „Ролинг Стоунс“ и други не/възможни интертекстове“ Б. Курташева съумява да създаде свой разпознаваем стил, в който умело поддържа баланса между интертекстуалния подход и конкретна историчност, наситена с факти, архивни документи, статистически данни, разглеждани в точно очертани социални и политически контексти. В този смисъл

¹ Далчев, А., Д. Пантелеев. Мъртва поезия. – Развигор, №188, 13.6.1925.

студията „Тоталитаризъм и квазипреводимост: българският случай през 1970/80-те години. Институции, механизми, последствия“ е по-близо до един позитивистичен подход към случването и функциите на превода в годините на тоталитаризма. Текстът дава важна информация за властовите стратегии на контрол над литературата чрез превода превърнат в „скъпа витрина, обърната навътре, вместо навън“ (с. 100). Това е много ценно изследване за типологията на преводаческите практики тогава, за механизмите, които създават социалистическия канон – доколко и дали въобще той е конвенентируем извън пределите на националната литература.

Интертекстуалността – експлицитно заявената в заглавието и убедително аргументирана в предговора на книгата е фундамент, върху който се изгражда така необходимата за всеки изследовател теоретична мрежа – тя свързва в концептуална цялост 17-те студии и статии в книгата на Б. Курташева. Но те се намират и в един осезаем, но много коректен диалог с междутекстовостта като среща на творби в хода на българския литературноисторически процес. Статията „Изпитанията на не/идентичността: романът кентавър „Аз, Ана Комнина“ изпробва по-скоро възможностите на този подход, за да маркира пътя на Вера Мутафчиева от пресътворяването на различните исторически времена като художествена фикция към преминаването в екзистенциалната реалност на спомените. Една просмислена и добре аргументирана теза, която се откроява в многогласната критическа рецепция за нейното творчество.

Отличаващ знак в може би интелектуално най-проникновената интерпретация на стихотворението „Алхимици“ на Константин Павлов („Алхимици“. Ницше, Шекспир, Достоевски и други инертекстуални сенки у Константин Павлов“), е това извеждане на творбата от зоната на родното, но не чрез иронично отгласване, а чрез разширяване на смисловия ѝ обем с уплътняване на сенките на герои от други културни реалии, с разколебаване на очевидни алюзии и с откриването на други, незабелязани досега. Този текст, както и „Зелената идея на тихата поезия: Иван Цанев“ или „Екатерина Йосифова и възвишеното: иронии, пролуки“, отстояват благодатната среща между литературознанието и поезията; между поета и изследователя. Това са „умоподбудителни“ (с охота използвам израза на проф. Александър Балабанов) и провокативни срещи, които увеличават и задълбочават приносите на книгата. И още нещо – Б. Курташева пише увлекателно и с лекота успява да въвлече читателя и в най-неочакваните интертекстуални преплитания. Нейните текстове най-често са подчинени на сложна композиционна структура. Тя плавно се разгръща в атрактивно озаглавени

части, които подреждат отделните парчета от пъзела, за да сглобят цялостната картина. А в нея има доста колоритни късчета от културната история не само на далечното, но и на близкото минало. То е реконструирано през различни дискурси в студията „Лелите: сцени от семейния романс в българската поезия на 90-те“. Фриволната интимност на заглавието е подвеждаща, защото в текста се показва как маргинални образи от съвременната литература са натоварени с множество значения и се превръщат в мостове между култури, автори и поколения. От лелите през бабите, дядовците и сестрите, семейството се оказва онази трансмисия на смислите в българската поезия от края на XX век, което преодолява и политическите преломи, и личностните разломи, за да се създадат и съхранят духовните енергии, които ще зареждат със смисъл и новия век.

Интертекстуалните анализи, осъществени и в „Женската литературна история и нейната не/възможност“ чрез „раждането на литературната майка от духа на интертекста“; в междутекстовите срещи на „три любими вълшебни приказки“, които реабилитират образа на злата мащехата или в диагностицирането на смъртта на магическия реализъм чрез световния успех на Роберто Боланьо и в още други разказани от нея истории, са рязко сблъскани и проникновено деконструирани.

Всички очертани приноси в книгата „По ръба на сравнението. Яворов и „Ролнг Стоунс“ и други не/възможни интертекстове“, както и в други литературоведски изследвания на Биляна Курташева ми дават основание убедено да предложа да ѝ бъде присъдена академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 2.1 – филология.

7. 05.2022 г.

доц. д-р Елка Трайкова